

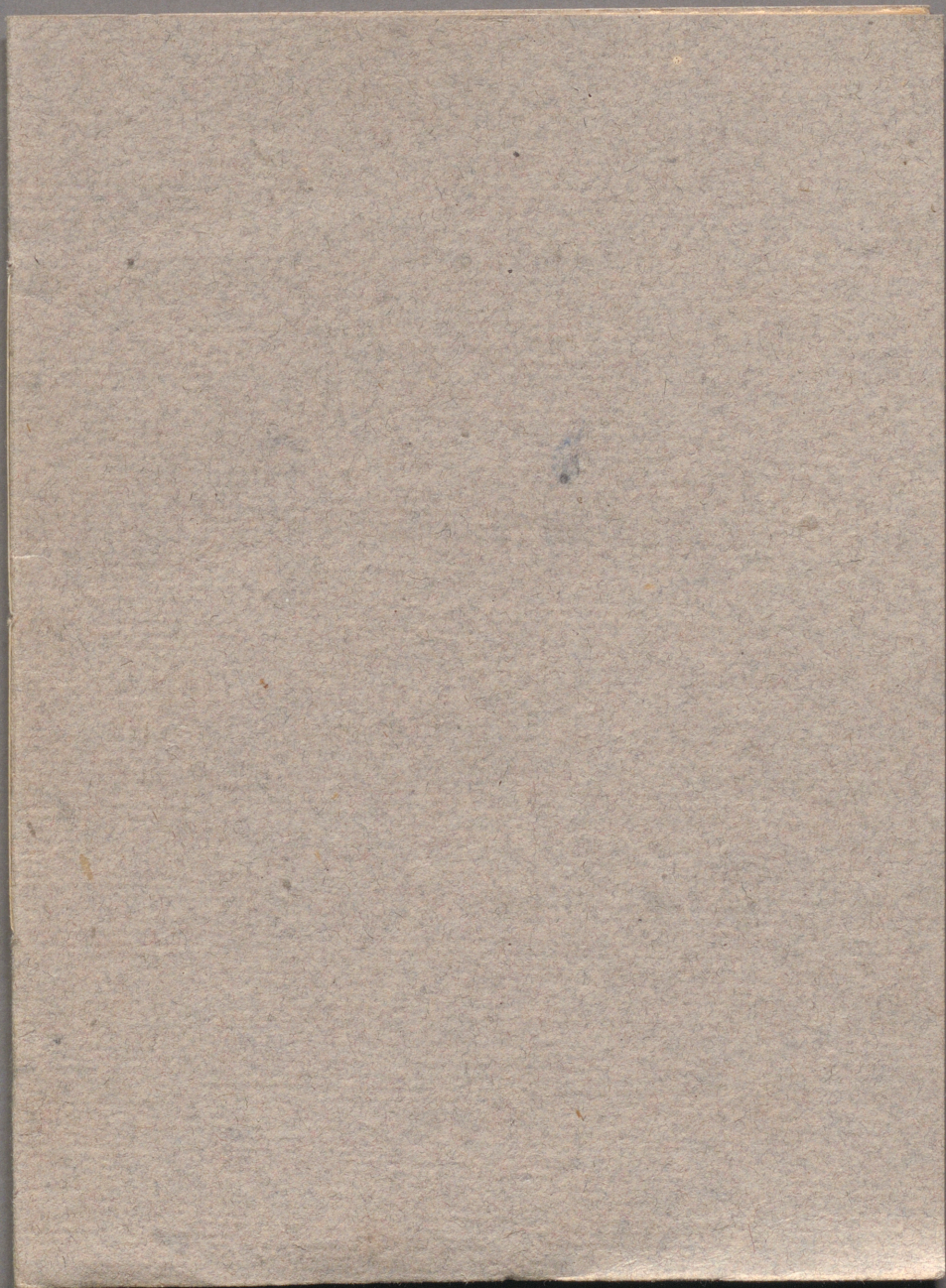
Anteckningar om trädgårdsodling, hufvudsakligen i mindre omfång, af Prunus, ...

Norbäck, O Gustav

1897: 12 H Br.

National Library
of Sweden

Kungl. biblioteket

0 0000 000001506

NORBÄCK, O. G.

Ekow.
Trädg.
(Pr.)

Anteckningar om Trädgårdsodling

hufvudsakligen i mindre omfång

af

Prunus

efter mer än 25 års själfstudium och praktisk
tillämpning.

Stockholm
Aftonbladets tryckeri
1897.

1-20 (ej mer utg.)

Tag lifvet sådant det är,
men tag det bästa af det.

Bland de sysselsättningar af alla slag, som förekomma här i lifvet, finnes väl knappast någon, som är så ägnad att bereda nytta och nöje åt alla, ung eller gammal, rik eller fattig, som trögårdsskötsel och växtodling.

Utom den högre afkastning, som därigenom afvinnas jorden och de värdefulla och hälsosamma födoämnen, som därvid alstras, skapas därjämte trefnad vid hemmet, det må vara stort eller litet, samt bidrages att göra detsamma rackert, behagligt och kärt; men dessutom utöfvar denna sysselsättning ett i hög grad förädlande inflytande på sinnet för ordning och prydlighet i öfrigt, samt lyfter tanken och känslan upp till skaparen, vid betraktande af de under, som te sig i växtvärlden, såväl i det lilla fröets utveckling på endast några veckor till välsmakande, värdefulla frukter, som till blommor och blad i de mest mångskiftande former och färger eller till den finaste vällukt.

Det synes, säger Geijer, finnas ett slags moraliskt samband mellan människan och växtvärlden. En liten blomma kan mängden gång väga till och med mera än guld, och såvida hjärtat ej är alldeles kallt, så småningom upptäta detsamma: låt ögat dröja vid en enkel

blomma, en nejlika, en lilja eller en tusensköna, så erfares snart verkan af dess makt, och väl en gång värmdt, skall hjärtat kanske i triset mörka ögonblick hämta tröst och glädje af den anspråkslösa blomman, då andra förhoppningar lidit skeppsbrott.

En enda liten blomsterrabatt, ett par bärbuskar, ett eller annat fruktträd och en liten kryddsäng, väl skötta och vårdade kunna således bringa sin ägare cerklik glädje, om och ofriga lifvets förmåner äro inskränkta.

Efter att på egen hand i mer än ett fjärdedels sekel haft min glädje, såväl uti att med egna händer uppdraga och vårda Floras älskliga barn, som af ofrig trögårdsskötsel till nytta och nöje, och därvid blifvit i tillfälle göra många rön och erfarenheter, pröfva hvad godt varit samt inom en trängre ram följa med trögårdsodlingens framsteg, lämnar jag nu mina samlade anteckningar till deras tjänst, som själfva önska gå tillväga på samma sätt, i förhoppning om att det måtte lända till nytta.

Förf.

I.
Inledning.

Inledning.

Trägård*).

Med trägård förstår man i dagligt tal stundom allt hvad till såväl köksväxt- som fruktodling och prydnadsanläggningar hörer, stundom ett af dessa; alltefter olika ändamål och skötsel kan således trägården indelas i skilda afdelningar, nämligen

I. Köksträgården

omfattande allt hvad till köksväxters odling m. m. hörer, jämte odling och skötsel af smultron och bärbuskar.

II. Fruktträgården

omfattande odling och skötsel af de hårdigaste och bästa fruktträden.

III. Prydnadsträgården

omfattande blomsterodling på fritt land, odling och skötsel af prydnadsbuskar och parkträd.

IV. Fönsterträgården

omfattande krukväxtodling i boningsrum och drifning af växter för vinter- eller vårblomning.

---

*) Ordet stafvas vanligen *trädgård*, men i det följande kommer det ljudenliga skrifsättet *trägård* att iakttagas.

I.

Förkunskaper.

Förkunskaper.

För att rätt kunna bedöma huru en trädgårdsanläggning bör skötas och hållas i godt stånd samt för att såvidt möjligt är vid trädgårdsodling försäkra sig om god framgång, är det af nöden att först noga göra sig förtrogen med en hel del åtgärder, som omfatta såväl trädgårdsodlingen och skötseln i allmänhet, som särskilda afdelningar af densamma.

I. Läge.

Ett fördelaktigt läge för en trädgårdsanläggning är i allmänhet ett af hufvudvilkoren för dess framgång, i synnerhet hvad beträffar frukt-, köks- och blomsterträdgård.

I. Marken

bör lindrigt luta mot söder eller öster hällre än mot väster, för att draga nytta af morgonsolen men däremot icke gärna mot norr.

Är lutningen mot solsidan för skarp, lider marken lätt af törka.

Å plan mark är naturligtvis läget lika öfver allt, förutsatt att jordmånen äfven är lika.

II. Vatten.

Är ej trädgården belägen invid eller nära till sjö måste såvidt möjligt är någon å eller bäck från grannskapet ledas intill eller genom trädgår-

den, då tillgång på vatten är ett af hufvudvillkoren för trädgårdsskötseln.

Finnes ingen möjlighet att inleda rinnande vatten måste man anlägga en damm, tillräckligt stor att samla och kvarhålla regn och nederbörd för behovet.

Rinnande källvatten bör undvikas såsom ofta innehållande järn, salter och kalk, som gör vattnet hårdt och kallt samt icke nyttigt för växterna. Däremot kunna källådror, om sådana finnas som icke äro järnhaltiga, med största fördel ledas till dammen, ty sedan vattnet fått samlas i den och påverkats af luft och sol, är det fullt ut lika lämpligt som annat för trädgårdens behof.

En damm, 4 meter i □ i botten, 5 d:o i dagen och 2 meter djup, bör vara tillräcklig för vattenbehovet till en icke alltför stor anläggning äfven under torra somrar. Den utgräfvos med sidorna lutande i 45° vinkel och om alven är genomsläppande d. v. s. består af grus och sand enbart eller öfvervägande, måste botten och sidor puddlas med segt, mjukt ler 25 å 30 cm. tjockt, som tillklubbas med handstöt eller vallklubba. Består botten af idel grus eller sand, jämnas den i vattenpass så mycket som möjligt och betäckes innan leran pålägges med gamla säckar eller mat- tor, trasor, gamla nät etc. för att hindra förskjutning i botten och däraf uppstående öppningar och sprickor i leran. Stränderna böra bindas genom plantering af pilsticklingar och botten genom plantering af allehanda vattenväxter, likväl med undantag af

Glyceria spectabilis (jättegröe)

samt

Elodea canadensis (*Vattenpest*),

hvilka båda inom kort fylla och uppgrunda densamma.

III. Skydd.

Läget bör vara soligt men skyddadt mot skarpa och häftiga vindar, i synnerhet från norr.

Finnes ej naturligt skydd genom markens dosering, närbelägna kullar, höjder, skogsdungar, lundar eller hus etc., måste skyddsplanteringar af träd och buskar, s. k. *Skyddskappor*, eller *skyddshäckar* anläggas (se om häckar) på passande platser och afstånd från trädgården, från hvilken sådana planteringar alltid böra skiljas genom ett bredt och djupt dike, på det skyddsväxternas rötter icke må intränga inom diket och förorsaka olägenhet och skada. Sådana skyddsplanteringar böra vara bland det första som utföres vid en trädgårdsanläggning, på det skyddsplanteringen snart må bli försigkommen och fylla sin uppgift, hvarför äfven därtill bör väljas ej alltför långsamt växande trädslag.

Den som varit nödsakad uppdraga och vårda blomster-, köksväxt- och fruktodlingar i fritt och öppet läge, vet endast att fullt sätta värde på sådant skydd, sedan han den ena gången efter den andra med grämelse måst åse huru jorden af väder och vind under torcka utpinats på all fuktighet och hvilket arbete måst nedläggas på daglig vattning, spritning och luckring för att hålla växterna vid lif, haru blommor, stänglar och stjälkar, trots all sorgfällig uppbinding vid stöd, sönderpiskats och brutits, ja, t. o. m. jämte den stödjande käppen

kullstörtats och uppryckts af storm och störtskurar, för att sedan med förnyadt arbete och kostnad ersättas af nya växter, huru frukter lösslitits och kringkastats, grenar af frukt- och prydnadsträd samt buskar fläkts och splittrats eller brutits.

Äfven frost anställer å sådana öppna platser större skada än då skydd finnes, ja, samma växter som i god jord och under i öfrigt gynnsamma förhållanden, men i öppet läge blifvit skamfilade samt därefter stått och tvinat, hafva åter i skyddadt läge, på mycket magrare jord och under sämre villkor i öfrigt, trifts bra och frodats.

Gärna vill man icke vid en nyanläggning, där sådan skyddsplantering är af nöden, vänta så länge med den öfriga växtodlingen som till dess skyddsplanteringen nöjaktigt uppväxt, men i sådant fall böra till en början sådana växter väljas, som ej äro så ömtåliga och som bättre kunna uthärda det öppna läget, men att i sådant läge odla finare blomsterväxter, såsom hvita Liljor, förädlade Rosor, Gladiolus, Pentstemon m. fl. är mycket vanskligt och medför ofta ledsamma öfverraskningar för odlaren.

Unga fruktträd måste i sådana lägen skarpt beskäras, äfven om sådan beskärning måste ske på bekostnad af några års tidigare fruktsättning, för att erhålla starka och kraftiga grenar, som kunna motstå väder och vindar, utan att fläkas eller birsta, äfven då de äro tyngda af frukt.

II. Jordmån.

Den bästa jordmån för all slags trädgårdsodling är

sandblandad lerjord eller lätt-lera på lerbotten.

Är den därtill kalk- eller mergelhaltig, är så mycket förmånligare. Sådan jord låter lätt utblandas sig med andra jordarter, allt efter särskildta växters behof. Alven eller bottenjorden får likväl ej vara för våt och kall, och måste i sådant fall väl grunddikas med täckdiken. Jorden måste vara i god växtkraft innan trädgårdsodling därå med fördel kan ske, hvarföre ett par års rotfruktsodling förut å sådan jord är af största fördel, ej blott emedan jorden däraf blir kraftigt gödslad, utan äfven lucker och befriad från ogräs.

Är nu jorden af annan beskaffenhet än som ofvan anförts, eller särskildta växter fordra en annan sammansättning af densamma, så måste den genom tillsatts af passande blandningsämnen bringas i önskad skick.

I. Lerjord.

Denna jord är i allmänhet styf, tung och kall, bildar vid torka och efter rägn en hård skorpa, som hindrar luft, fuktighet och värme att intränga i densamma. Sådan jord måste påföras rikligen af luckrande ämnen samt grunddikas, om alven är sur och kall, till minst 1,2 meters djup.

De ämnen, som äro lämpliga att tillsätta såsom luckrings- och blandningsämnen till sådan jord, äro:

1. *Sand*, af samma groflek som användes till murbruk eller något litet finare, i mängd allt efter som jorden är mer eller mindre styf, från ett lager af ett par cm. djupt, till 7 å 8, stundom till 10 å 15 cm. öfver ytan, om jämte sanden äfven andra luckringsämnen samtidigt användas, emedan sanden ensam icke förmår göra styf jord lucker, utan att den vid torka hårdnar och bildar skorpa.

2. *Torfjord*, (dy- eller myrjord) från kärr- och mosslaggar, består af förmultnade och i upplösning stadda vatten- eller sumpväxter och är i väl förmultnadtt skick ett utmärkt luckrings- och blandningsämne för lerjorden, men blir ännu verkammare om den upplägges i hög ett år med skarp kalk (se nedan 5 a) mellan torfjordslagren. Torfjord bör tillblandas till styf lerjord i ett 10—15 cm. djupt lager öfver den jordyta som skall luckras.

3. *Kolstybb* är ett utmärkt luckringsämne för lerjord och bör äfven det tillsättas i ett 10—15 cm. tjockt lager; det upptager ur luften ammoniak och kolsyra, drager till sig och behåller öfverflödigt fuktighet samt återgifver densamma allt efter som jorden uttorkar och bidrager dymedelst att skydda växterna mot hastig uttorkning.

4. *Torfströ* eller torfmull, är äfven ett särdeles godt luckringsämne för styf jord och innehåller äfven utan någon tillblandning af gödsel, en eller annan % kväfve (se afd. IV). Det bör breddas ut öfver jorden i ett lager af 6 å 8 cm. och nedarbetas.

5. *Kalk*. Ehuru kalk visserligen till en del upptages af växterna direkt uti hvad som däraf löses i regnvattnet och fuktigheten i jorden, är

likväl dess hufvudsakliga egenskap att verka upplösande på jordens mineraliska beståndsdelar och på i förmultning stadda ämnen, hvarigenom dessa bringas uti ett för växterna upptagbart skick; den upphäfver tillika syra i jorden, luckrar och värmer tung och styf jord samt befordrar dess förmåga att upptaga och kvarhålla lösta växtnäringsämnen och är således ett villkor för att de gödningsämnen, som tillföras jorden, skola kunna utöfva sin fulla kraft och verkan.

En del växter fordra äfven kalk i högre grad än andra, såsom t. ex. baljväxter och fruktträd m. fl.

Att således en tillräcklig kalkning af jorden vid trädgårdsodling är af allra största vikt inses tydligen häraf.

Kalk har benägenhet att sjunka ned i alven, hvarföre den aldrig bör inarbetas djupt i jorden utan endast omkring 10 à 12 cm. i jordytan, men likväl där väl omblandas med jorden.

Innan man emellertid företager kalkning är det af största vikt att vid kemisk station låta undersöka jorden i hvad mån den innehåller kalk och andra ämnen, för att få full kännedom om dess behof af det ena eller andra.*)

Kalk är af tvenne väsentligt olika slag *skarp* och *mild*.

---

*) För att utröna om jorden innehåller någon kalk eller är därpå fattig, torkas en liten mängd jord och begjutes med stark ättika eller med saltsyra, är då kalk tillfinnandes uppstår fräsnig eller åtminstone afsondring af små gas- eller luftblåsor; inträffar intetdera är jorden kalkfattig.

a) *Skarp kalk* (bränd, osläckt kalk) verkar hastigt sönderdelande luckrande och värmande på jorden, hvarför den äfven kallas kaustik (frätande). Dess värde beror på dess halt af kalcium-oxid och är i detta afseende högst olika från olika orter, så att kalk från ett ställe vid släckningen utvidgar sig ända till 100 %, men från ett annat endast 50 %.

Vid inköp är därför af stor vikt att först förskaffa sig analys och garanti i detta afseende.

Den fosforsyra som sådan kalk stundom uppgifves innehålla, är dels så svårslöslig, dels förekommande i så obetydlig mängd, att något afseende därvid ej bör fästas.

Skarp, nybränd kalk släckes bäst med vatten sedan den lagts ut i små högar, hvarefter den så fort ske kan bör myllas eller blandas i jorden. Den måste i anseende till sin starkt frätande eller fördelande egenskap påföras en längre tid förut, $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ år, innan jorden användes till växtodling och aldrig samtidigt med naturlig gödsel eller kväfvehaltig och fosforsyrehaltig konstgödsel, hvilkas ämnen då allt för hastigt sönderdelas och förflyktigas. Sådan kalk bör alltid användas nysläckt, emedan ju längre den ligger släckt och utsatt för luftens tillträde, desto mera återgår den till kolsyrad kalk, förlorar sin kraftiga verkan ju äldre den blir, och såsom sådan måste påföras i större mängd för att ersätta dess verkan som nysläckt. För trädgården är denna kalk endast lämplig om jorden är styf och kall lera, och är i synnerhet vid förbruk för att bereda sådan jord för blifvande trädgårdsodling, af högt värde. Då däremot trä-

gårdsodlingen blifvit ordnad och för den årliga kalkning som då erfordras bör den endast begagnas såsom äldre eller efter $\frac{1}{2}$ —1 år, sedan den hunnit återgå till kolsyrad kalk, men är då lika användbar som den milda kalken.

b) *Mild kalk* (obränd kolsyrad kalk) består af finmalen kalksten,^{*)} kalkmergel eller snäckkalk samt innehåller vanligen omkring 56 % kalk och 44 % kolsyra, den sistnämnda emellertid af intet värde för jorden, och just den beståndsdel som i den skarpa kalken genom bränningen utdrifves.

Detta slags kalk verkar därför långsamt och mildt, hvarföre den vid trädgårdsodling i de flesta fall är att föredraga framför den skarpa kalken, men måste för åstadkommande af önskad verkan påföras i c:a $\frac{1}{3}$ större mängd mot den sistnämnda.

Den luckrar och värmer icke så hastigt styf jord som den skarpa kalken, men är ett utmärkt medel att förskaffa jorden behörig kalkmängd.

Af dessa orsaker behöfver den ej heller påföras så lång tid före jordens användning för trädgårdsväxter som den skarpa kalken, men bör likväl alltid väl inblandas i jorden någon tid förut innan växtodling sker.

c) *Gammalt kalkgrus* eller kalkbruk från rasade murar eller hus är i brist på annan kalk ett ganska användbart luckrings- och kalkningsämne med mild verkan.

d) *Kalkmängd*. Då kalk som sagts har benägenhet att sjunka ned i alven måste kalkningen efter vissa mellantider förnyas om växterna skola

^{*)} Erhålles från Visby på Gotland med flera ställen.

hafva jämn tillgång därpå, och då flerdubbla mängder gödlingsämnen tillföres vid trädgårdsodling mot vid åkerbruket samt trädgårdsjorden städse bör hållas lucker och varm, måste kalkningen också rätta sig därefter.

Då emellertid olika slags kalk äfvensom olika jord fordra olika mängder, måste kalkningen beräknas med afseende härpå, hvarjämte kalkningen på grund af hvad ofvan är sagt, bör upprepas med kortare mellantider. Beräknad för ett omlopp af 4 år, men därvid delad på 2 år i sender, blir kalkningen pr □-meter sålunda:

	dec-liter
För lättare jord ..... Skarp kalk =	6
» ..... Äldre (återgången) kalk =	8—9
» ..... Mild (kolsyrad) kalk =	8
» ..... Gammalt kalkgrus =	16
För tyngre, lerkalkig jord Skarp kalk =	10
» ..... Äldre (återgången) kalk =	13—15
» ..... Mild (kolsyrad) kalk =	13
» ..... Gammalt kalkgras =	26

Begagnas Thomasfosfat samtidigt bör afdragske för den däri ingående kalken.

*) Då runda ytors areal skall beräknas i och för kalkning, gödsling m. m. efter viss mängd pr □-meter, sker detta lätt på det sätt, att den runda ytans diameter multipliceras med sig själf och från produkten drages $\frac{1}{5}$. Om en öppen jordkupa vid ett fruktträd håller t. ex. 3 meter i diameter, så blir dess yta $3 \times 3 = 9$ och med afdrag af $\frac{1}{5} = 7,2$ □-meter, hvilket för ifrågasvarande ändamål är så nära det verkliga som behöfves. Är ytan oval sammanlägges längd och bredd samt delas midt itu, hvarefter beräkningen utföres på samma sätt som för den runda ytan.

Kalken omstickes grundt med jorden och omkrattas väl med densamma. *All kalkning bör ske i torrt väder.*

6. Halmig, färsk gödsel (ojäst eller obrunnen), som nedarbetas om hösten å styf och tung jord är ett utmärkt medel att luckra och värma samt därjämte göda sådan jord.

II. Sandjord.

Sandjorden är varm, lös och lucker samt hastigt uttorkande, men kan äfven den med fördel användas till trädgårdsodling med villkor att sandhalten ej är allt för stor, samt att botten är fast och lerblandad men ej endast genomsläppande sand eller grus.

Sandhalten måste, om den är för stark, bindas genom påförande af ler, hälst i torr pulverform, samt humus eller myllhaten ökas genom påförande af torfjord (dyjord) eller god åkerjord, hvarjämte den måste kalkas med försiktighet och till $\frac{1}{2}$ — $\frac{2}{3}$ af hvad som påføres på lerjord, till dess den blifvit fullt bunden. Några andra luckringsämnen behöfver den ej.

III. Torfjord.

Mossjord eller dymylla utgöres af myr- och mossjord, består af växt- och något djurämnen. Den måste vanligen grunddikas innan andra åtgärder vidtagas, hvarförinnan den äfven måste vara väl förmultnad och jordartad, vanligen af svartbrun färg för att kunna användas till trädgårdsodling. Den är då mycket lös och lätt, ut-

torkar hastigt samt måste därför blandas med fastare ämnen, såsom sand och lera i riklig mängd. Sådan jord innehåller ända till inemot 3 % kväfvä, likväl i nästan olöslig form men som dock genom en god kalkning med skarp kalk blir utmärkt bördig då därigenom de organiska ämnena upplösas och en rik kväfväutveckling åstadkommes.

III. Jordens bearbetning.

I. Täckdikning.

Är bottenjorden eller alven på den plats där trädgård skall anläggas vattensjuk eller sur måste den först torrläggas genom grunddikning eller täckdikning.

1. *Plankarta.*

Innan dikning företages, upprättas plankarta öfver området, hvarjämte afvägning utföres och dikenas läge utstakas. En sådan karta är äfven i det fallet af stor nytta att arbetena med dess tillhjälp lätt kunna beräknas samt att om i framtiden stoppning på något ställe skulle ske, man då med tillhjälp af sådan karta har lätt att bestämma dikenas läge i jorden och undersöka hvar felet är, utan att gräfvä på måfå för att söka rätt på dikena och därigenom riskera att förstöra de förut gjorda anläggningarna.

2. *Hufvud- och sugdiken.*

Åt den sida marken lutar upptages ett eller flera hufvuddiken, allt efter anläggningens storlek,

samt tvärdiken eller sugdiken utmynnande i de förra i spetsig vinkel och med 5—8 meters afstånd sins emellan samt till frostfritt djup af 1,20, minst 1,05 meters djup. Dikenas bredd i botten bör vara 22 cm. för sugdikena och 30 cm. för hufvuddikena samt de sednares botten ligga omkring 5—6 cm. lägre än botten i sug- eller tvärdikena.

3. *Jäckdikenas byggande.*

I hufvuddiket reses på botten stadiga stenhällar af 25—30 cm. i höjd på något afstånd från hvarandra längs dikets hela botten, och ofvanpå dem lägges andra hällar på plattan, hvarigenom springor och öppningar mellan stenarna bildas för vattnets afledande.

I sug- eller sidodikena kan läggas stor bulstersten vid botten, aftagande i storlek uppåt, till dess stenlagret nått en höjd af 40—45 cm., hvar efter hufvuddiket fylles på samma sätt och till samma höjd.

Ofvanpå detta stenlager packas lång, ren, hvitmossa till 10 å 12 cm. höjd hvarefter ler påfylles och tillpackas och derefter öfverst matjord så att densamma bildar en förhöjning öfver dikena af 10 å 12 cm. till sjunkningsmån, där sådant är af nöden.

Sådana stendiken äro alltid säkrast vid trädgårdsanläggningar i stället för tegelrörsdiken, emedan lätt händer att rötter från träd och buskar söka sig in i tegelrören, som de kunna alldeles tillstoppa.

